

MAKTABGACHA VA BOSHLANG'ICH TA'LIM JARAYONIDA UZVIYLIKNI
TA'MINLASHNING METODIK IMKONIYATLARI

Temirova Shoxsanam Shorasul qizi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti magistranti

METHODOLOGICAL OPPORTUNITIES FOR ENSURING CONTINUITY IN
PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION

Temirova Shoxsanam Shorasul qizi

Master's Student of the University of Economics and Pedagogy

Annotatsiya. *Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim va boshlang'ich ta'lim bosqichlari o'rtasidagi uzviylikni ta'minlashning nazariy asoslari, pedagogik shart-sharoitlari hamda metodik imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, ta'limning ikki bosqichi o'rtasidagi mazmuniy, metodik va psixologik bog'liqlikni mustahkamlashga qaratilgan samarali yondashuvlar yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *uzviylik, maktabgacha ta'lim, boshlang'ich ta'lim, tayyorgarlik darajasi, kompetensiya, metodika.*

Abstract. *This article analyzes the theoretical foundations, pedagogical conditions, and methodological opportunities for ensuring continuity between preschool and primary education levels. It also highlights effective approaches aimed at strengthening the content-based, methodological, and psychological coherence between the two stages of education.*

Keywords: *continuity, preschool education, primary education, level of readiness, competence, methodology.*

Ta'lim tizimining dastlabki bo'g'inlari maktabgacha va boshlang'ich ta'lim bolaning keyingi intellektual, ijtimoiy-psixologik va axloqiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Bu bosqichlar o'rtasidagi uzviylikning samarali tashkil etilishi o'quvchining maktabga moslashuvi, o'qishga bo'lgan qiziqishi va motivatsiyasining shakllanishiga xizmat qiladi. Shu jihatdan, metodik yondashuvlarni takomillashtirish, pedagoglar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish hamda dasturlarni uyg'unlashtirish bugungi kunda dolzarb hisoblanadi.

Maktabgacha ta'limdan boshlang'ich ta'limgacha bo'lgan jarayonda uzviylikni ta'minlash ta'lim tizimining eng muhim tamoyillaridan biridir. Uzviylik deganda bola shaxsining rivojlanish sur'atlari, psixologik xususiyatlari va individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'limning mazmuni, metodlari va tashkiliy shakllarining bosqichma-bosqich, izchil va uyg'un holda davom ettirilishi tushuniladi. Bu tamoyil ta'limgacha bo'lgan barcha tajribalar yangi bosqichda davom ettirilishini, bolaning rivojlanishida uzilishlar bo'lmashligini va ta'lim jarayoni tabiiy tarzda murakkablashib borishini ta'minlaydi.

Ushbu tamoyil bir nechta muhim nazariy asoslar bilan izohlanadi:

Birinchidan, bola rivojlanishining izchillik qonuniyatiga ko'ra, har bir rivojlanish bosqichi avvalgisining mantiqiy davomidir. Bola maktabgacha ta'limda o'zlashtirgan faoliyat turlari o'yin, elementar mehnat, mustaqil bilishga intilish boshlang'ich sinfda yangi, murakkabroq faoliyatlarga tayanch bo'ladi. Natijada bola bir bosqichdan ikkinchisiga keskin o'tmaydi, balki tabiiy rivojlanish zanjiri davom etadi.

Ikkinchidan, konstruktivistik yondashuv nuqtai nazaridan, bola bilimni tayyor shaklda qabul qilmaydi, balki faol ishtiroki, kuzatishi, tajriba o'tkazishi, mustaqil izlanishi orqali o'zlashtiradi. Maktabgacha ta'limda bolaga shunday imkoniyatlar yaratilgan bo'lsa, boshlang'ich ta'limda ham bu faol o'quv faoliyatiga silliq o'tishga yordam beradi. Bu yondashuv bolani maktab hayotiga moslashtirishda va darslarda faolligini saqlab qolishda muhim omil hisoblanadi.

Uchinchidan, kompetensiyaviy yondashuv uzviylikni ta'minlashning asosiy omillaridan biri sifatida maydonga chiqadi. Maktabgacha ta'limda shakllantirilgan kommunikativ, ijtimoiy, bilish faoliyati, o'zini boshqarish, ijodkorlik kabi boshlang'ich kompetensiyalar boshlang'ich ta'limda kengaytiriladi, chuqurlashtiriladi va tizimli shaklga ega bo'ladi. Demak, bola allaqachon maktab ta'limi uchun muayyan tayyorgarlik bilan kiradi va bu boshlang'ich sinfdagi o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi.

Umuman olganda, maktabgacha va boshlang'ich ta'lim o'rtasidagi uzviylik bu ta'lim tizimida izchillik, uyg'unlik va mantiqiy bog'liqlikni ta'minlovchi pedagogik jarayon bo'lib, u bolalarning rivojlanish bosqichlarini chuqur tahlil qilish, ularga mos shart-sharoit yaratish va ta'lim mazmunini izchil takomillashtirish orqali ro'yobga chiqadi.

Uzviylikni ta'minlashning asosiy yo'nalishlari:

1. O'quv dasturlarining mazmuniy uzviyligi. Maktabgacha ta'limdagi "Ilk qadam" davlat dasturi bilan boshlang'ich ta'limning o'quv dasturlari o'rtasida kompetensiyalar bo'yicha aniq uyg'unlikni ta'minlash uzviylikning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur bosqichda bolaning maktabgacha ta'limda egallagan boshlang'ich tasavvurlari savodga tayyorlov, elementar matematik bilimlar, nutqni rivojlantirish, atrof-muhitni idrok etish, ijtimoiy-ma'naviy tarbiya kabi yo'nalishlardagi ko'nikmalari boshlang'ich ta'limda tizimli tarzda kengaytirilishi lozim. Dasturlar o'rtasida bosqichma-bosqich murakkablashuvni ta'minlash bolaga maktab darslariga qiyinchiliksiz moslashish, yangi bilimlarni avvalgi tajribasiga bog'lab o'zlashtirish imkonini beradi.

2. Metodik uzviylik. Metodik uzviylik ta'lim jarayonidagi usullar va texnologiyalarning bir bosqichdan ikkinchisiga tabiiy tarzda davom ettirilishini nazarda tutadi. Maktabgacha ta'limda keng qo'llaniladigan o'yin faoliyatiga asoslangan metodlar boshlang'ich ta'limda didaktik o'yinlar, interfaol mashqlar, qiziqarli topshiriqlar ko'rinishida davom ettirilishi zarur. Bu jarayon bolaning o'yin orqali o'qishga moslashuvini osonlashtiradi va uning qiziqishini saqlab qoladi. Shuningdek, boshlang'ich sinflarda klaster tuzish, aqliy hujum, muammoli vaziyat yaratish kabi faol metodlar bosqichma-bosqich murakkablashtirilishi,

mavzuga mos tarzda chuqurroq qo'llanilishi talab etiladi. Natijada bolada mustaqil fikrlash, tahlil qilish va ijodiy yondashish malakalari izchil shakllanadi.

3. Psixologik uzviylik. Psixologik uzviylik maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchi faoliyati o'yin, boshlang'ich ta'limda esa o'qish faoliyati ekanligini e'tiborga olgan holda ularning o'rtasidagi o'tishni silliq tashkil etishni anglatadi. Bu o'tish davri bolalar uchun eng muhim moslashuv bosqichi bo'lib, ayniqsa birinchi sinfga kelganida yangi tartib, yuklama va talablar ularning emosional holatiga ta'sir qiladi. Shu bois pedagoglar o'yin elementlarini dars jarayoniga kiritgan holda, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni qo'llab, bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlashi, ularni ruhiy jihatdan qo'llab-quvvatlashi zarur. Psixologik uzviylikka rioya qilish bolalarning maktab hayotiga tezroq kirishib ketishiga yordam beradi.

4. Pedagoglar hamkorligi. Pedagoglar o'rtasidagi hamkorlik uzviylikni ta'minlashning asosiy omillaridan biri bo'lib, bog'cha tarbiyachilari va boshlang'ich sinf o'qituvchilarining muntazam muloqoti orqali amalga oshiriladi. Bu jarayonda seminarlar, ochiq kuzatuv mashg'ulotlari, tajriba almashish anjumanlari tashkil etilishi ta'limning ikki bosqichi o'rtasidagi metodik va mazmuniy uyg'unlikni kuchaytiradi. Ayniqsa, 1-sinf o'qituvchisining bolalarning maktabgacha ta'limdagi tayyorgarlik darajasi, psixologik xususiyatlari, qiziqishlari haqida oldindan tarbiyachidan ma'lumot olishi darslarni to'g'ri rejalashtirishga yordam beradi. Bunday hamkorlik bola shaxsini yaxlit holda o'rganish va unga mos ta'lim strategiyasini tanlash imkonini yaratadi.

5. Ota-ona bilan hamkorlik. Ota-onalar bilan samarali hamkorlik uzviylikni mustahkamlovchi muhim omil bo'lib, bola rivojlanishining har ikki bosqichida teng darajada ahamiyatga ega. Ota-onalarga bolaning maktabga psixologik, nutqiy, jismoniy va intellektual tayyorgarligini shakllantirishda ko'mak berish, uy sharoitida bajarilishi mumkin bo'lgan mashqlar, o'yinlar, o'qish jarayonini qo'llab-quvvatlovchi metodik tavsiyalarni yetkazish zarur. Ota-ona va pedagog o'rtasidagi muntazam muloqot bolaning individual rivojlanishini to'g'ri baholash, uning qiyinchiliklarini o'z vaqtida aniqlash va bartaraf etish imkonini beradi.

Integratsiyalangan mashg'ulotlar maktabgacha va boshlang'ich ta'lim o'rtasida uzviylikni ta'minlashning eng samarali metodik yo'llaridan biri bo'lib, ular fanlararo aloqadorlik asosida o'yin, kuzatish, amaliy mashg'ulot va ijodiy faoliyatni uyg'unlashtiradi. Bunday mashg'ulotlarda bola bir vaqtning o'zida bir nechta kompetensiyani rivojlantiradi, masalan, matematika elementlari bilan til o'rganish, atrof-muhit kuzatuvlari bilan nutqni rivojlantirishni uyg'unlashtirish o'quv jarayonining izchilligini ta'minlaydi. Bu metod o'quv faoliyatini tabiiy, qiziqarli va maktabgacha ta'limga yaqin ko'rinishda olib borishga yordam beradi, bola maktab darslariga silliq moslashadi.

Rivojlantiruvchi ta'lim muhiti bolaning mustaqil o'rganishi, izlanishi va faol harakat qilishini ta'minlaydigan sharoitlar tizimi bo'lib, sensor materiallar, rangli ko'rgazmali vositalar, didaktik o'yinlar, kuzatuv markazlari, konstruktorlar, tajriba stendlari va STEAM elementlaridan tashkil topadi. Bunday muhitda bola o'zining qiziqishlariga ko'ra faoliyat

tanlay oladi, tajriba o'tkazadi, kichik loyihalar yaratadi va shu orqali maktabga xos faol bilish jarayonlariga tayyorlanadi. STEAM yondashuvi esa bolalarda ilmiy tasavvurlar, muhandislik fikrlash, kreativlik va muammolarni hal qilish ko'nikmalarining uzviy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Portfolioga asoslangan baholash bolaning individual yutuqlari, rivojlanish dinamikasi va kompetensiyalarini tizimli ravishda qayd etish imkoniyatini yaratadi. Maktabgacha ta'lim jarayonida tuzilgan portfolio boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari uchun muhim ma'lumot manbai bo'lib xizmat qiladi. O'qituvchi bolaning nutqiy rivojlanishi, ijtimoiy ko'nikmalari, mantiqiy fikrlashi, ijodkorligi va mustaqilligi darajasini oldindan bilgan holda darslarni moslashtiradi. Portfolioning boshlang'ich ta'limda davom ettirilishi boladagi mavjud kompetensiyalarni izchil rivojlantirish va yangi bosqichda ularni yanada mukammallashtirish imkonini beradi.

Adaptiv ta'lim texnologiyalari har bir bolaning rivojlanish sur'ati, bilish darajasi, psixologik xususiyatlari va o'quv ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. Bu yondashuvda o'qituvchi bolalarning individual farqlarini inobatga olib, ularga mos topshiriqlar, o'qitish usullari va o'quv yuklamasini tanlaydi. Maktabgacha ta'limda bolalarning qiziqishlariga asoslangan faoliyat boshlang'ich ta'limda shaxsga yo'naltirilgan metodlar bilan uyg'unlashadi, bu esa bolalarning o'z imkoniyatlarini to'liq namoyish etishiga yordam beradi. Adaptiv ta'lim natijasida har bir bola o'ziga mos rivojlanish trayektoriyasi bo'yicha o'sadi.

O'quv faoliyatini bosqichma-bosqich shakllantirish nazariyasi (PYaGSh) maktabgacha ta'limda shakllangan umumiy tayyorgarlikni tartibli o'quv topshiriqlari va mustaqil faoliyatga o'tkazishni ko'zda tutadi. Bu metod bolaning avval o'yin orqali o'zlashtirgan elementar ko'nikmalarini asta-sekin o'quv faoliyatiga aylantiradi: topshiriqni qabul qilish, maqsadni anglash, qoidaga rioya qilish, mustaqil bajarish, natijani baholash kabi bosqichlar izchil shakllantiriladi. Natijada bola o'qishga ongli munosabatda bo'lishni o'rganadi, diqqat, xotira, tahlil qilish, muammolarni hal etish kabi o'quv-malakalari rivojlanadi va u maktabdagi dars jarayoniga puxta tayyor bo'ladi.

Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash ta'lim tizimining yaxlitligi, izchilligi va samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Chunki bola shaxsining intellektual, psixologik, nutqiy va ijtimoiy rivojlanishi aynan shu ikki bosqichda shakllanadi va ularning o'zaro bog'liqligi keyingi o'quv faoliyatining muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtai nazardan uzviylikning amaliy jihatdan to'g'ri tashkil etilishi, birinchi navbatda, ta'lim mazmuni, metodlari, baholash mezonlari va pedagogik muhitning uyg'unlashuvini talab etadi. Dasturlar mazmunining mos kelishi bolaning maktabga tayyorgarlik bosqichida egallagan kompetensiyalarini boshlang'ich sinflarda rivojlantirish va mustahkamlashga imkon yaratadi. Bosqichlararo mazmuniy uzviylikning yo'lga qo'yilishi natijasida o'quvchi yangi o'quv muhiti va talablariga tezroq moslashadi, o'quv faoliyatini ongli ravishda tashkil eta boshlaydi.

Metodik yondashuvlarning izchilligi esa tarbiyachi va o'qituvchi faoliyatini yagona maqsad sari yo'naltiradi. Maktabgacha ta'limda qo'llaniladigan o'yinli, interaktiv, faoliyatga asoslangan metodlarning boshlang'ich ta'limda ham davom ettirilishi bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini saqlab qoladi, o'quv jarayonini bolaga yaqin, tushunarli va samarali qiladi. Ushbu izchillik ta'lim jarayonining tabiiy ravishda o'tishini ta'minlaydi va ortiqcha psixologik bosimlarning oldini oladi. Psixologik uzviylikni ta'minlash bolaning maktabga moslashuv davrini engillashtiruvchi omil bo'lib, o'yin faoliyatidan o'qish faoliyatiga o'tishni bosqichma-bosqich amalga oshirishni talab qiladi. Bunda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, individual rivojlanish sur'atini hisobga olish hamda bolaning emotsional holatini qo'llab-quvvatlash katta ahamiyatga ega. Pedagoglar o'rtasidagi hamkorlik uzviylikning eng muhim bo'g'inlaridan biridir. Tarbiyachi va o'qituvchi o'rtasidagi muntazam o'zaro tajriba almashinuvi, kuzatuv mashg'ulotlari, metodik seminarlar ta'limning har ikki bosqichida izchillik va uyg'unlikni ta'minlaydi. Bu, o'z navbatida, bolalar bilan ishlash sifatini oshiradi, shuningdek, ota-onalar bilan olib boriladigan ishlarni takomillashtiradi.

Zamonaviy ta'limning rivojlanish tendensiyalari maktabgacha va boshlang'ich ta'lim o'rtasidagi uzviylikni ta'minlashda innovatsion texnologiyalar, raqamli resurslar, STEAM yondashuvlari, kompetensiyaviy model va rivojlantiruvchi muhit imkoniyatlaridan keng foydalanishni talab etadi. Bu esa jarayonni nafaqat samaraliroq, balki zamonaviy global ta'lim standartlariga moslashtirish imkonini beradi. Ta'lim tizimida uzviylikning metodik imkoniyatlarini kengaytirish, pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini oshirish hamda o'quv muhitini bolalar rivojlanishiga moslab takomillashtirish — ta'lim sifatini oshirishning eng muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Bunday uzviylikning to'g'ri tashkil etilishi kelajakda har tomonlama rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, kreativ va faol shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdiraxmanova L. A. — Maktabgacha ta'lim tizimi va boshlang'ich ta'lim o'rtasidagi uzviylik (2023)
2. Baxtiyorova M. I. & Kurbonova D. Y. — Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim jarayoni uzviyligini ta'minlashning zaruriyati (2023)
3. Tosheva Farida & Hasanova G.Q. — Maktabgacha ta'limdan boshlang'ich ta'limga o'tishda uzluksiz STEAM yondashuvini ta'minlash va uning ahamiyati (2025)
4. Shodiyeva Shoxida Inatovna — Maktabgacha ta'limning uslubiy ta'minoti va uning ahamiyati (2025)
5. Ermatova Robiya Bekjonali qizi — Maktabgacha va boshlang'ich ta'limda fanlararo integratsiyani ta'minlashda axborot va innovatsion texnologiyalarning o'rni (2025).